

stella ruhe

De basis van de creatieve industrie:

De creatieve industrie moet een speerpunt worden binnen Nederland kennisland. Een mooi streven, maar de daarvoor benodigde basis is de afgelopen decennia stelselmatig en met desastreuze gevolgen afgebroken. Het niveau van het beeldend onderwijs, met name op de basisscholen waar de fundamenten gelegd zouden moeten worden, blijkt in veel gevallen ontoereikend. Een van de eerste doelstellingen van het nieuwe Topteam Creatieve Industrie zou dan ook moeten zijn zich in te zetten voor herwaardering van goed beeldend onderwijs en het de belangrijke plaats toe te kennen die het binnen het hele onderwijs normaal gesproken zou moeten hebben.

het beeldend onderwijs!

Goed beeldend onderwijs steeds noodzakelijker in een visueel ingestelde maatschappij

Te vaak worden jonge kinderen zoet gehouden met knutseltjes en werkjes, die geen recht doen aan wat beeldende vorming in een door beelden bepaalde wereld werkelijk beoogt: leren kijken, onderscheiden en interpreteren, leren associëren, leren creëren, verbeelden en vormgeven, leren creatief en probleemoplossend te denken met als blijvend effect het ontwikkelen van onder meer ruimtelijk inzicht en fijne motoriek, het kunnen leggen van (dwars)verbanden en het buiten bekende kaders denken. Kennis en vaardigheden die niet alleen ten goede komen aan de beeldende vakken, maar op alle onderwijsterreinen van groot belang zijn. Met goede beeldende vorming leer je in een zeer gecompliceerde maatschappij ook je eigen culturele wortels en die van anderen herkennen en daardoor erkennen. Een vak waar je op veel manieren plezier van kunt hebben: lekker werken met je hoofd én je handen, het ontdekken en ervaren van zoiets als schoonheid, het vertrouwd raken met onze rijke kunst- en vormgevingstraditie en die van anderen.

Vakleerkrachten

Het sterke beeldende onderwijs dat in de jaren zeventig en begin jaren tachtig floreerde, is door de een na de andere bezuinigingsronde de nek omgedraaid. Vakleerkrachten zijn massaal ontslagen of niet vervangen. Het aantal beschikbare uren beeldend in het voortgezet onderwijs werd via allerlei omfloerste constructies drastisch ingekrompen. In het basisonderwijs zonder vakleerkrachten devalueerde beeldende vorming in de jaren negentig tot een soort vrijetijdsbesteding; van een vak tot een bezigheid op de vrijdagmiddag als invulling van de vrije ruimte, waar knutselende moeders de scepter zwaaiden en dat in sommige gevallen nog steeds doen. Onder invloed van de hobbyindustrie kwamen en komen die meestal niet verder dan voorbeelden namaken uit boekjes en tijdschriften. Dat heeft niets te maken met beeldende vorming. Het gevolg is dat de huidige generatie leerkrachten zelf onvoldoende beeldend is gevormd: in het basis- en voortgezet onderwijs te weinig en op de Pabo's slechts in enkele modules gedurende de hele opleiding. De overheersende klacht over eerstejaarsstudenten aan de kunstvakopleidingen is dan ook dat ze geen of weinig technieken beheersen, die je als

je jong bent heel makkelijk aanleert en als je ouder bent moeizaam of niet meer.

Veel basisscholen zijn nog steeds verstoken van vakleerkrachten beeldende vorming, die de achtergrond hebben om die lessen op een verantwoorde manier te geven. Ook de noodzaak tot bijscholen en het aanvullen van het opleidingsdeficit van Pabostudenten en basisschoolleerkrachten is lange tijd onvoldoende ingezien. De in de afgelopen jaren in het primair onderwijs benoemde cultuurcoördinatoren doen hun best, maar zijn beperkt opgeleid.

Digitale methode

Een methode zoals **beeld bij de hand** en **beeld bij de hand basisschool**, *digitale vakbladen voor onderwijs in de beeldende vakken*, met in de praktijk gegeven lessen die voldoen aan de criteria van goede lessen beeldende vorming, kan het gebrek aan opleiding van Pabostudenten en basisschoolleerkrachten én het gebrek aan vakleerkrachten uitstekend aanvullen. In combinatie met de door de redactie (die bestaat uit docenten beeldend op Pabo, Hogeschool voor de Kunsten en voormalige docententrainers voor de Landelijke Pedagogische Centra) georganiseerde nascholingsstrainingen, die op aanvraag aan vaksecties en schoolteams gegeven worden, vormt die methode een goede basis voor beeldende vorming op het gewenste niveau. Het digitale aspect geeft een enorme flexibiliteit, waardoor ook slecht opgeleide docenten daar makkelijker mee uit de voeten kunnen dan met de meeste methodes die doorgaans meer kennis vereisen. Docenten kunnen er hun eigen leerlijn mee samenstellen en die op hun digibord gebruiken. Er wordt gewerkt aan het uitbreiden van het aanbod met alle mogelijkheden die een digitale uitgave biedt, zoals interactief werken en het opzetten van filmpjes over alle evidente onderwerpen.

Creatieve energiebron

Geef jonge kinderen een vel papier en een potlood of verf, en sta verbaasd over hoe raak en ongecompliceerd zij hun wereld weergeven. Niet voor niets zijn kindertekeningen bronnen van inspiratie voor grote kunstenaars als Picasso en Karel Appel om er maar enkele te noemen. De eerste zei het zo: *'Elk kind is een kunstenaar. De kunst is er een te blijven.'*

Kinderen kunnen feitelijk alles, als je maar uitdagende eisen durft te stellen. Natuurlijk hoeft niet iedereen een groot kunstenaar te worden, maar toch is het jammer dat kinderen te vaak in hun ongebreidelde creatieve uitingsvermogen in plaats van ondersteund, beperkt worden door de voorbeelden die ze moeten namaken. Dat leidt tot frustratie en afkeer: het eindresultaat benadert het voorbeeld nauwelijks of gebrekkig en dus 'kan ik echt niet kleien'. De nadruk ligt nog dikwijls op het eindresultaat en niet op het proces van op basis van een goede leerinhoud zelf onderzoeken van en ervaring opdoen met materialen, technieken en vormgeving, waarvan er vele niet meer aan bod komen, omdat die te tijdrovend, te ingewikkeld, te duur of te vies (lees: teveel rommel veroorzakend) zijn.

Er is niets mis met het aanleren van technieken waarvoor precisie vereist is, waarmee je de basis voor het experiment legt. Eindeeloos aan iets werken dat door gebrek aan techniek in elkaar stort, ontnemt ook alle motivatie. Een evenwichtige combinatie van technisch werken (vaardigheden) en creativiteit (proces) zou in een aansprekende beeldende probleemstelling, in de leerinhoud (materiaal en gereedschap, technieken, beeldende aspecten en kunstgeschiedenis/kunstbeschuwing), in de doelstellingen en beoordelingscriteria via de opdrachten verzekerd moeten zijn. Een gemiste kans dat die creatieve energiebron van kinderen voor een door beelden bepaalde maatschappij niet altijd onderkend, gekoesterd en ontwikkeld wordt.

Cultuureducatie

Gelukkig is er aandacht en geld voor cultuureducatie waarmee leerlingen culturele activiteiten kunnen ondernemen. Toch is het lastig om die activiteiten in te bedden in het curriculum en goed aan te laten sluiten op de praktische lessen beeldende vorming. Cultuureducatie is een vak waarvoor kennis, inzicht, gevoel en vaardigheden bij gewone docenten niet altijd aanwezig zijn. Dat betekent dat ook de opleidingen voor het primair onderwijs anders ingericht zouden moeten worden. Tegenwoordig ligt daar het accent op algemene didactiek en niet meer op het verkrijgen van vakkennis. Juist die is heel erg hard nodig om beeldend vormen op een manier te geven, die tot het beoogde resultaat leidt.

Oplossingen

Wil je een goede technische industrie hebben, dan zul je in technische studies moeten investeren om die industrie te kunnen blijven bemannen. Wil je dat kinderen geen overgewicht ontwikkelen en we in sport hoge ogen gooien, dan zul je moeten investeren in lichamelijke opvoeding. Wil je internationale handel kunnen drijven, dan zul je moeten investeren in onderwijs in vreemde talen en economie. Wil je een uitmuntende creatieve industrie hebben en houden, dan zul je stevig in goed beeldend onderwijs moeten investeren. Voor een dubbeltje op de eerste rang zitten is

in dit geval niet mogelijk, want deze vakken kosten nu eenmaal geld voor outillage en materialen. Dat er tegenwoordig op basisscholen voornamelijk met kosteloos (afval)materiaal moet worden gewerkt bij gebrek aan budget, is natuurlijk de achterdeur uit en geeft al aan hoe weinig belang men aan het vak hecht.

Het gaat in het onderwijs om een totaalpakket, waarin je aan alle noodzakelijke kennis en vaardigheden recht doet en waarin je die niet alleen volgens de waan van de dag op een beperkt aantal terreinen ontwikkelt, zoals al jarenlang het geval is. Voorbeeld is de actie om meisjes te interesseren voor wiskundeonderwijs: *'Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid'*, die weinig succesvol was, maar intussen bijna geheel ten koste is gegaan van de uren voor de beeldende vakken.

Wil de creatieve industrie in de toekomst verzekerd zijn van werkelijk innovatief denkende mensen, dan zou het Topteam Creatieve Industrie mijns inziens ook moeten streven naar:

- waardering van onderwijs in de beeldende vakken door betere inhoudelijke eisen te stellen en daar geld, uitrusting en uren voor beschikbaar te stellen
- (bij)scholing van docenten beeldende vakken én directies in alle vormen van onderwijs
- (opnieuw) aantrekken van goed onderlegde vakleerkrachten in het basisonderwijs
- Pabostudenten beter opleiden in de beeldende vakken

Als wij als klein land met weinig grondstoffen internationaal meer willen zijn dan een doorvoerhaven van allerhande goederen, zullen we dat door middel van het beste onderwijs in **alle** vakken, dus ook de beeldende, moeten realiseren.

Amsterdam, 14 april 2011

Stella Ruhe heeft - als toenmalig hoofdredacteur - **beeld** bij de hand *vakblad voor onderwijs in de beeldende vakken* begin 2008 overgenomen en er een digitale uitgave van gemaakt. Daarnaast verschijnt vanaf september 2010 een speciale editie voor het primair onderwijs: **beeld** bij de hand **basisschool**. Zij was eerder docent beeldend in het AVO, uitgever/redacteur bij uitgeverij Canteleer (o.a. van de serie Textielvaardig voor het basisonderwijs) en docentenbegeleider en medeontwikkelaar van leerinhoud en vakdidactiek in de vakgroep beeldende vakken van diverse projecten van de Landelijke Pedagogische Centra.

Zij geeft in het verlengde van **beeld** bij de hand nascholings-trainingen beeldende vakken, waarin docenten manieren krijgen aangereikt om buiten hun eigen kaders te denken en weer fris en geïnspireerd met hun vak bezig te zijn.

Over beeld bij de hand

Een methode die aan het geschatste probleem tegemoet komt en in deze situatie handzame en directe ondersteuning biedt, wordt gevormd door de digitale vakbladen voor de beeldende vakken **beeld** bij de hand en **beeld** bij de hand **basisschool**, met diverse aanvullende uitgaven zoals leerinhoudspecials, te vinden op de website www.beeldbijdehand.nl.

Vanuit een heldere onderwijsvisie, waarin onder meer het ondersteunen van de ongebreidelde fantasie van leerlingen met een aansprekende beeldende probleemstelling, doelstellingen, beoordelingscriteria en leerinhoud centraal staat, worden in de praktijk gegeven lessen met leerlingenwerk gepubliceerd die aan deze eisen voldoen. De lessen verschijnen in vier inspirerend vormgegeven themanummers per jaar. Ieder thema wordt ondersteund door een inleiding, een brainstormlijst en beelden uit de kunst en dagelijkse omgeving. Iedere gegeven les heeft tenminste twee alternatieven op een ander niveau of in een andere discipline om te laten zien dat elk idee op elk niveau, in iedere situatie en in iedere discipline kan worden uitgevoerd. De lessen (zo'n 120-130 lessen en lesideeën per jaar per editie) zijn direct uitvoerbaar en door de opzet hanteerbaar voor iedere docent.

Het grote voordeel van de digitale uitgave is de flexibiliteit: je kunt de gepubliceerde lessen en lesideeën ordenen naar eigen voorkeur of behoefte op thema/onderwerp, discipline, niveau, materiaal, techniek, schooltype, beeldende aspecten etc. Door aanvulling met eigen materiaal, losse lessen uit het al grotendeels gedigitaliseerde archief, leerinhoudspecials en leerlingenmateriaal (nu volop in ontwikkeling) en werkend met het leerinhoudspel, kun je zonder een dwingend stappenplan je eigen leerlijn samenstellen en ieder kwartaal aanvullen met minstens dertig nieuwe, uitgewerkte lessen en lesideeën. Daarmee houden docenten het eigen initiatief om het onderwijs in de beeldende vakken in te richten op de manier die voor hen het beste werkt en blijven ze geïnspireerd en gemotiveerd.

Behalve de vakbladen verschijnen leerinhoudspecials, die vakinhoudelijke ondersteuning bieden met betrekking tot alle onderdelen van de leerinhoud. Iedere leerinhoudspecial omvat uitleg en didactiek over het betreffende onderdeel van de leerinhoud, aangevuld met beelden, lessen en lesideeën die daarop betrekking hebben.

Er is gestart met het ontwikkelen van digitaal leerlingenmateriaal, maar daarvoor is voornamelijk nog meer mankracht en geld nodig. De abonnementsprijzen zijn zeer redelijk, zodat de bladen voor iedere school en geïnteresseerde toegankelijk zijn.

Nascholingstrainingen

Belangrijk binnen het hele concept zijn de nascholings-trainingen met vier belangrijke peilers:

■ **De leerinhoud.** Wat moeten de leerlingen kunnen (doelen) met betrekking tot materiaal, gereedschap, technieken, beeldende aspecten en kunstgeschiedenis/-beschouwing? Kennis en vaardigheden ontwikkelen op het terrein van materialen, technieken, beeldende aspecten en kunstgeschiedenis/-beschouwing (leren kijken) is belangrijk voor creëren en verbeelden zonder dat uren werk verloren gaan door gebrekkige technische vaardigheden.

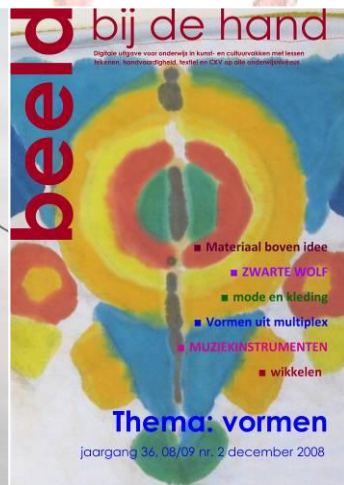
■ **Creatief en probleemoplossend leren denken.** Door middel van een aansprekende beeldende probleemstelling en een associatieve brainstorm prikkel je leerlingen tot onderzoek en het op een eigen manier beeldend oplossen van het gestelde probleem in samenhang met de eisen die vanuit de leerinhoud gesteld zijn. Leerlingen kunnen daarmee hun eigen beeldtaal ontwikkelen. Creatief en probleemoplossend leren denken is voor alle vakken van belang.

■ **Originele lessen, school- en jaarwerkplannen maken.** Met de kerndoelen als uitgangspunt een flexibel en veelomvattend schoolwerkplan voor de beeldende vakken maken, onderverdeeld in jaarplannen die aansluiten op het ontwikkelingsniveau van de leerlingen en dat door het stellen van beeldende eisen gaandeweg verhogen. Lessen maken met behulp van het leerinhoudspel, waardoor je op een inspirerende manier gedwongen wordt buiten je eigen kaders te denken. Nieuwe lessen maken vanuit bestaand lesmateriaal dat naar het eigen niveau en naar de eigen discipline omgewerkt wordt.

■ **Vakoverstijgend werken in samenhang met andere vakken.** Projecten en lessen van andere vakken kunnen uitstekend dienen als uitgangspunt voor beeldende probleemstellingen, waardoor de leerling de samenhang tussen alle vakken leert ervaren.

beeld bij de hand vormt in zijn totaliteit een flexibele en aansprekende methode voor beeldende vorming op alle onderwijsniveaus. Kijk voor meer informatie op www.beeldbijdehand.nl en/of neem contact op met Stella Ruhe via info@beeldbijdehand.nl of Mauvestraat 29d 1073 RG Amsterdam, tel. 020-6755738/06-55771660.

De al verschenen nummers van **beeld bij de hand** en **beeld bij de hand basisschool** op www.beeldbijdehand.nl

4 themanummers per jaargang:
2008-09: Bij elkaar, Vormen, Breken, Tegenstelling
2009-10: Zintuigen, Koud, Van huis, Gemengd
2010-11: Natuurlijk, Emotie, Kunstig
 Te verschijnen in juni: Variatie

Daarnaast verschenen ook het Leerinhoudspel, gedigitaliseerde lessen uit het archief en de leerinhoudspecial HOUT. Binnenkort verschijnt de leerinhoudspecial KLEI. Diverse specials zijn in voorbereiding.

